

MOZAIKOK GYŐR TÖRTÉNETÉBŐL

VÁROSMONOGRÁFIA MŰHELYNAP

2017. május 15.

A 2017. március 14-én tartott első győri Városmonográfia műhelynap folytatásaként május 15-én ismét fontos rendezvényen vehettek részt a város története iránt érdeklődők. Amíg az első – a házigazda Dr. Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér által megszervezett – konferencián rangos előadók (*Gyáni Gábor* akadémikus, *Kaposi Zoltán* professzor, *Deák Ernő* várostörténész) közreműködésével a várostörténeti kutatás módszertani kérdéseire, valamint az eddigi győri kutatási eredmények bibliográfiai számbavételére került a hangsúly, most – Győr Megyei Jogú Város Levéltára szervezésében – a város múltjának vázlatos áttekintése volt a kitűzött cél.

A Kovács Pál Megyei Könyvtár és Közösségi Tér Kisfaludy Károly Könyvtárának rendezvénytermében megtartott műhelynapon – csakúgy, miként két hónappal korábban – *Fekete Dávid*, Győr Megyei Jogú Város alpolgármestere köszöntötte a megjelenőket. Rövid köszöntőjében utalt arra, hogy e rendezvények fontos részét képezik egy városmonográfia előkészítésének, melyet a város 1271. évi kiváltságlevele kiadásának 750. évfordulójára, 2021-ben terveznek megjelentetni. 1971-ben, a 700. évfordulón egy várostörténeti tanulmánykötet jelent meg (*Dávid Lajos*, *Lengyel Alfréd* és *Z. Szabó László* szerkesztésében), most egy több kötetes, az újabb kutatási eredményeket szintézisbe foglaló vállalkozás körvonalai kezdenek kirajzolódni. Az előmunkálatok fontos része más városok gyakorlatának megismerése is, két hónappal ezelőtt a pécsi, most a székesfehérvári monográfia-írás tapasztalatairól hallhatnak a jelen lévők.

A konferencia első előadását *Hornáth Richárd* (Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet) tartotta „Győr a középkorban” címmel. Az egykoron pályáját a Győri Egyházmegyei Levéltár munkatársaként kezdő kutató a téma teljességre törekvő áttekintésére már csak idő hiányában sem vállalkozhatott, a régészeti eredményeket pedig – mint mondotta – a régészeknek kell majd számba venniük. Az előadó néhány általa fontosnak tartott kérdés vizsgálatán keresztül igyekezett rávilágítani a korszak kutatásának legfontosabb problémáira. A győri püspökség alapítási évének bizonytalanságára csak utalva részletesebben foglalkozott az 1271. évi kiváltságlevél körüli problémákkal. Megtudtuk, hogy az több változatban maradt fenn, és fordítása még több variációban ismert; az eltérő tartalmi változatok, illetve az azokról – különböző korszakokban – készült fordítások alapos kritikai összevetése önmagában külön tanulmányt igényelne. De sok a bizonytalanság a város-topográfia terén is; nem dönthető el például egyértelműen az a kérdés, hogy mely korban mit értettek „Királyföldre” alatt. A középkor első századaiból becslése szerint kb. 20-25 győri polgárt ismerünk mindössze név szerint; ezek száma a középkori oklevéltárak szisztematikus átnézésével bizonyára gyarapítható lenne – fáradságos munkával. Fontos lenne a győri püspökök szerepének alaposabb vizsgálata is; hiszen olyan – országosan elismert – személyek ültek a győri püspöki székekben, mint – csupán a 15. századiak közül említve néhányat – Salánki Ágoston, Nagylucsei Orbán, Bakócz Tamás –

vagy éppen a 16. század elején Gosztonyi János. A város jelentősége a *Kubinyi András* által kidolgozott ún. centralitási pontok alapján jól meghatározható; komoly feladatot jelent viszont a királyi, a püspöki és a káptalani levéltárak e korszakra vonatkozó iratanyagának átnézése. Mindez azért is nagyon fontos lenne, mert – megítélése szerint – Győr város középkori történetével kapcsolatosan számos legenda terjedt el, s itt lenne az ideje az ezekkel kapcsolatos kérdések tisztázásának.

Az elmúlt évben látott napvilágot a *Székesfehérvár története az Árpád-korban* című impozáns kötet, a várostörténeti monográfia első darabjaként; a kötetet – és elkészítésének legfontosabb tanulságait – *Zsoldos Attila* akadémikus (MTA BTK TTI) és *Csurgai Horváth József*, Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltárának igazgatója mutatta be. A kötet nagyobb hányadát jegyző Zsoldos Attila arról beszélt, miért olyan lett a kötet, amilyen. 2001-ben fogott hozzá a munkához, amelynek az eredeti tervek szerint egyedüli szerzője lett volna; később azonban fontosnak tartotta – egy-egy téma kapcsán – két társszerző bevonását is, *Thoroczkay Gábor* (Eötvös Loránd Tudományegyetem) és *Kiss Gergely* (Pécsi Tudományegyetem) személyében. Beszélt a korszak forráshiányos voltáról, megemlítve többek között azt is, hogy a győriek szerencsésebb helyzetben vannak, mert itt legalább fennmaradt a kiváltságlevél – Fehérváron még az sem. Így több témakör feldolgozásakor csak elszórtan fennmaradt adatokra tudott támaszkodni, melyek összegyűjtése sok fáradsággal járt, és sok időt igényelt. Felhívta a figyelmet arra is, hogy számos kérdést már az elején célszerű eldönteni; így mindenekelőtt azt is, kinek készül a kiadvány.

Csurgai Horváth József bevezetésként utalt arra, hogy Székesfehérvár történetéről már az 1910-es évek első felében készült egy négy kötetes monográfia Lauschmann Gyula orvos, amatőr helytörténet-kutató szorgalmának köszönhetően, ez azonban akkor kéziratban maradt; nyomtatásban csak 1993 és 1997 között láthattak napvilágot a kötetek, komoly érdeklődést váltva ki a helybeliekben. Ezért is tartották fontosnak egy modern szemléletű városmonográfia megírását, amelynek első kötete – amint arra Zsoldos Attila is utalt – 15 év munkájával készült el. A következő feladat az 1543-ig –

a város török megszállásáig – terjedő időszak bemutatása lesz, ez azonban – az eddig elkészült kéziratok terjedelme alapján – várhatóan két kötetben jelenik hamarosan.

A konferencia következő előadója *Gecsényi Lajos* professzor – a győri megyei levéltár, majd a Magyar Országos Levéltár egykori igazgatója, főigazgatója – volt. „Győr, a katonai és gazdasági központ a kora újkorban” című előadásának elején utalt arra: utoljára 1971-ben látott napvilágot terjedelmesebb várostörténeti munka, több kiváló tanulmánnyal; ezek azonban többnyire – néhány kivételtől eltekintve – a két világháború közötti kutatások eredményeit összegezték. Azóta számos értékes forráskiadással, illetve segédlettel bővült a kutatók rendelkezésére álló eszköztár: a vármegyei közgyűlések regesztái – hála a győri megyei levéltár munkatársainak – immár a teljes 17. századra kézbe vehetők; a városi regeszták eddig megjelent kilenc kötete – *Dominkovits Péter* szorgalmának köszönhetően – fél évszázadot ível át; de több kötetben láttak napvilágot például végrendeletek, valamint városi telekkönyvek is. Az újabb feldolgozásokat számba véve utalt többek között a Győri Egyházmegyei Levéltár tanulmányköteteire („In labore fructus”, 2011; „Primus inter omnes”, 2016), *Pálffy Géza*nak a megyei levéltár által kiadott, hadtörténeti tárgyú munkáira, valamint az egyháztörténet – főként a városban működő szerzetesrendek múltja – terén elkészült tanulmányokra (külön is kiemelve *Kádár Zsófia* egy héttel korábban megvédett disszertációját). A felsoroltak mellett említést tett a bécsi levéltárakban végzett forrásfeltáró munkáról is. A korszak várostörténetét vázlatosan áttekintve az erődváros kialakulására, illetve az ezzel járó változásokra helyezte a hangsúlyt, de érintett olyan fontos kérdéseket is, mint Győr város 1609. évi – fontos privilégiumokat tartalmazó – kiváltságlevele, a város társadalmának és foglalkozási összetételének változása – és néhány legenda valóságtartalmáról is szó esett előadásában.

Fazekas István egyetemi docens (ELTE) „Győrről, mint egyházigazgatási és oktatási központról a 16–18. században” című előadásában először a 17. századi püspökök

szerepéről szólt. Kiemelte, 1635-ig szinte mindegyikük a királyi kancellári tisztséget is viselte – így komoly befolyásuk volt országos ügyekben is. A káptalan tagjainak száma 13 főre csökkent; az a tény viszont, hogy tagjai között több felszentelt püspök is volt, a győri stallumok fontosságát mutatja. A szerzetesrendek közül a ferencesekről, illetve a jezsuitákról szólt részletesebben. Az előbbieket népszerűségét mutatja, hogy az 1654. évi tűzvészben megrongálódott templomuk és kolostoruk újjáépítéséhez komoly segítséget kaptak a város lakosságától is. Mivel azonban a pozsonyi rendi levéltárból a győri kolostorra vonatkozó anyag hiányzik – ez lényegesen megnehezíti a kutatást. A jezsuiták győri működéséről az utóbbi években – főként Kádár Zsófia kutatásainak köszönhetően – számos újabb adat került elő: az oktatói munka mellett lelkipásztori működésükről is jelentősen bővültek ismereteink, főként az általuk vezetett vallásos társulatok kapcsán. A város további oktatási intézményei közül az orsolyitáknak a leánynevelés terén végzett munkáját, valamint az evangélikus kisgimnázium szerepét emelte ki, míg a vallási élet terén a már említett szerzetesrendek mellett az 1697-ben letelepedett karmeliták, valamint az 1760-as években érkező kamillánusok működését érintette röviden – hogy azután a feloszlott jezsuita rend örökébe lépő bencések oktatói munkájáról is ejtsen néhány szót.

Hermann Róbert hadtörténész, egyetemi tanár (Károli Gáspár Református Egyetem) „Győr hadtörténete az 1848–49-es szabadságharc idején” címmel foglalta össze e témára vonatkozó ismereteinket. Bevezetésekként utalt 1998-ban megjelent munkájának („Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben”) keletkezéstörténetére, valamint további, Győr 1848–49-es hadtörténetét érintő tanulmányaira. Megállapította: a forradalom és szabadságharc győri eseményeinek megismerését olyan kiváló munkák segítik, mind például a néprajzkutató *Zsupos Zoltán* impozáns kötete („Hirdetmények, színlapok, aprónyomatványok. Győr 1848–1849”), ugyanakkor számos fontos forrás kiadásra vár még – ez utóbbiak között említette például Ecker János naplóját, melyből három alkalommal is jelent meg már válogatás (a legrészletesebb 1973-ban), de az igazi egy teljes kiadás lenne. Fontos feladatnak tartja a város hadtörténetének további alaposabb kutatását, hiszen Győr „a hadak útjában” fekvő városként többször cserélt gazdát, és – 1848 decemberének végén, valamint 1849. június 28-án – két jelentős ütközet is zajlott határában.

Katona Csaba történész (MTA BTK TTI) „Győr a reformkortól az első világháborúig” címmel foglalta össze gondolatait a város történetének e fontos időszakáról. A rendelkezésünkre álló szakirodalomból a reformkorra vonatkozóan *Balázs Péter*, a dualizmus korszakát érintően *Szakál Gyula* alapvető munkáit emelte ki („Győr a feudalizmus bomlása és a polgári forradalom idején” [1980.], illetve „Vállalkozó győri polgárok 1870–1940 között [2002.] – az utóbbi kapcsán főként a modellváltásra helyezve a hangsúlyt. A korszak történetének fontosabb folyamatait elemezve rávilágított arra, hogy Győr befogadó város volt. E mentalitásnak jelentős szerepe volt abban, hogy ke-

reskedővárosból ipari központtá válhatott; de ehhez – több más mellett – a fejlett iskolarendszer is szükséges volt.

Honvári János gazdaságtörténész, egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem, Győr) „Győr a huszadik század első 60 évében” című előadásában öt kérdést emelt ki, ezek vizsgálatán keresztül mutatva be a város e korszakbeli fejlődését. Először a természeti-földrajzi környezetet vázolta fel röviden, utalva például a folyók létének előnyeire, illetve hátrányaira; de kitért többek között a vasúthálózat városszerkezetet befolyásoló szerepére – így a hidak és felüljárók építésének szükségességére – is. Második pontként az egyetemalapítási kísérleteket vizsgálta, az 1870-es évekbeli kezdetektől a mai egyetem létrejöttéig tekintve át a változó elképzeléseket. Részletesebben foglalkozott a város által a két világháború közötti időszakban felvett kölcsönökkel, azok felhasználásának módjaival és a település fejlődésére gyakorolt hatásukkal. A hosszabb ideig meghatározó szerepet betöltő textilipart – idő hiányában – csak röviden érintette; részletesebben szólt viszont az ágyúgyár megalapításáról, szerepéről – majd annak 1919-ben történt kényszerű megszűnése után az épületek további hasznosításáról, a helyén létrejött ipari vállalkozások sorsáról – a Győri Szerszámgyárnak a Magyar Vagon- és Gépgyárba történt beolvadásáig követve a folyamatot.

A konferencia utolsó előadását *Bana József* levéltárigazgató (Győr Megyei Jogú Város Levéltára) tartotta *Győr város monográfiai bizottsága a huszadik század elején* címmel. Bevezetőjében utalt arra, hogy *Szávay Gyula* 1896-ban megjelent Győr-monográfiájával már a kortársak sem voltak teljességgel elégedettek, így hamar megkezdődtek egy újabb összefoglaló előkészítésének munkálatai. A monográfiai bizottságot *Zechmeister Károly* polgármester vezette, akinek 1910-ben bekövetkezett haláláig működött ténylegesen a testület. Tagjainak száma állandó volt, ha egy bizottsági tag meghalt, új tagot választottak helyére. (Érdekességként említette, hogy az utolsó megválasztott tag 1910 tavaszán *Giesswein Sándor*, a több tudományterületen is jelentős műveket alkotó győri kanonok volt.) A bizottság működését a levéltár állományában fennmaradt aprónyomtatványokkal – például a *Borovszky Samu* által szerkesztett monográfia előfizetési felhívásával – illusztráló előadó többször idézte *Mályusz Elemér* 1924-ben papírra vetett véleményét a helytörténeti monográfiák fontosságáról. Befejezésképpen pedig utalt az 1940-es évek monográfia-kísérletére, mely a háborús viszonyok között nem valósulhatott meg. Készült viszont 1943-ban – a szabad királyi városi kiváltságlevél kiállításának 200. évfordulóján – egy várostörténeti kiállítás, a *Győri Szemle* pedig tematikus különszám megjelenítésével emlékezett az évfordulóra.

Összegezve: egy érdekes és tartalmas konferencia részesei lehettünk. Az előadók a rendelkezésükre álló időkeretben nem törekedhettek tartalmi teljességre; az újabb kutatási eredmények vázlatos számba vétele mellett kitértek viszont az egyes korszakok fontosabb vitatott kérdéseire, utalva helyenként az alap kutatások hiányosságaira, valamint az elvégzendő feladatokra is.

Horváth József

